

УДК 811.163.2'28 (477.7)

С. І. Георгієва,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри болгарської філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,

тел.: (093)55-36-658,

smititel@mail.bg

ДІАЛЕКТНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ БОЛГАРСЬКОГО КОНТИНУУМУ МЕТРОПОЛІЇ

Статтю присвячено дослідженню діалектної диференціації болгарського континууму метрополії. Проблема диференціації континууму метрополії, принципів його членування залишаються важливими для пізнання особливостей структури та ліній розвитку нових болгарських говірок. Складання цілісного інвентарю диференційних маркерів різних мовних рівнів є дуже важливим при визначенні генетичної близькості нових болгарських говірок України у їх подальшому дослідженні.

Ключові слова: болгарський діалектний континуум, нові болгарські говірки України, діалектні диференційні маркери.

Болгарський діалектний континуум є одним із складних щодо внутрішньої диференціації, що вплинуло і на долю переселенських говірок, зокрема і в Україні; говірки метрополії детермінували структурний розвиток говірок нової формації [5, с. 27–43]. Тому проблема диференціації континууму метрополії, принципів його членування залишається важливою для пізнання особливостей структури та ліній розвитку переселенських говірок. Зауважимо, що бачення умов, при-

чин і стану діалектної диференціації болгарського континууму змінювалося відповідно до накопичення емпіричної інформації про структуру та ареальні відмінності болгарських говірок (докладніше про етапи розвитку болгарської діалектології див.: [14, с. 6]). Особливо цінними для глибоко наукового дослідження діалектної диференціації болгарського континууму стали монографічні описи Ст. Стойкова [14], Т. Бояджиева [2, 3], М. Сл. Младенова [12], І. Кочева [8, 9] та ін., численні праці серій „Трудове по българска диалектология“, за ред. Ст. Стойкова та „Българска диалектология. Проучвания и материали“, за ред. К. Мірчева. Новим етапом в окресленні меж болгарських діалектів та інтерпретації умов, етапів їх виникнення стала перша у болгаристиці фундаментальна лінгвогеографічна праця „Български диалектен атлас“, у 4-х томах, підготовку якого розпочато за спільного керівництва Ст. Стойкова і С. Б. Бернштейна (т. 1) і продовжено під керівництвом Ст. Стойкова (т. 2–4). БДА створив передумови нового бачення болгарського діалектного континууму, його поглибленого вивчення у синхронії та діахронії. Діалектна диференціація болгарського мовного простору зумовлена неповторною історією болгар на Балканах, складними мовними процесами у XII–XV ст., коли сформувалися основні відмінності між діалектами. Найглибші відмінності між діалектами виникли у фонетичній системі, зокрема в континуації **ѣ** (**ѣ**), голосних неповного творення (**ѣ**, **ѣ**) та носових голосних (**ѣ**, **ѣ**); менш відчутними є граматичні відмінності – переважно формальна реалізація низки граматичних категорій (флексії іменників множини, означеність / неозначеність імен, наявність старих відмінкових форм, флексії дієслів теперішнього часу та ін.). Спираючись на інтегральні та диференційні риси говорів, дослідники віддавна намагалися визначити діалектні типи і діалектну диференціацію болгарського континууму. Склалася традиція класифікувати діалекти за такими ознаками: 1) типи рефлексів **ѣ** (**ѣ**) (докл. див: [4, с. 360–369]); 2) типи рефлексів **ѣ**; 3) за іншими фонетичними рисами; 4) за морфологічними та лексичними рисами; 5) за територіальним поширенням.

Класифікацію болгарських діалектів за рефlekсами носового голосного заднього ряду (**ѣ**) в сучасних говірках запропонував Б. Цонев [16], визначивши за цією ознакою п'ять типів говорів: 1) **ѣ**-говір (*ръка, зъп, мъж, мъка, път, дъб*) поширений у Північно-східній та Північно-західній Болгарії та в східній частині Південно-східної Болгарії; такий самий рефлекс характерний і для Сярської, Демірхісарської,

Гевгелійської, Кукушської, Воденської, Костурської, Леринської, Охридської, Стружської та Дебирської обл.; 2) **а**-говір (*р̀ака, зап, даб, маж, мака, пат*) охоплює переважно Західну Болгарію – Врачанську, Ботевградську, Софійську (східна частина), Іхтіманську, Самоковську, Дупницьку та Кюстенділську обл. та говірки Пирдопської обл. у зоні східних говорів; за Б. Цоневим – *центральный говір*; 3) **о**, **Ѡ**-говір (*р̀ока, зоп, доб, мож, мока, пот; р̀о̀ка, з̀оп, д̀об, м̀ож, м̀ока, п̀от*) охоплює Родопську обл.; такий самий рефлекс **о** (< **ж**) поширений в окремих західноболгарських говірках – в Галечській, Реканській, Бітольській і Валешській обл.; 4) **ѡ**-говір (*р̀ѡка, зѡп, дѡб, мѡж, мѡка, пѡт*) поширений у Тетевенській обл. та в двох селах з еркецьким типом говірок у Східній Болгарії – Козичино (Єркеч) у Поморійській обл. та Гулица у Варненській обл.; **ѡ**-говір поширений і в с. Радожда і Венчани (Македонія) [2, с. 152]; 5) **у**-говір (*р̀ука, зуб, дуб, муж, мука, пут*) поширений на заході вздовж болгарсько-сербського кордону (зх. частина Белградчика, Царибродська, Тринська, Брезнишська, Босилеградська, Кратовська і Тетовська обл.).

Окремий тип говірок становлять ті з них, у яких відбувся фонемний розклад носової голосної фонемі заднього ряду на вокал + сонант **м** чи **н**: *б̀ьнда, д̀ьмб, м̀ьндра, г̀ьмба, дамб, гамба, домб, зомб* (говірки в Солунській, Костурській та Корчанській обл.). Ст. Стойков зазначив, що межа поділу за рефlekсами носового голосного заднього ряду (**ж**) не накладається на поділ за іншими важливими диференційними рисами [14, с. 88].

Класифікацію болгарських діалектів за іншими фонетичними ознаками намагалися запропонувати багато дослідників. Так, в основу одного з поділів Б. Цонев поклав типи вимови груп приголосних **шт** – **жд**, рефлекс голосних неповного творення та наголос, який, однак, поступається діалектному поділові за рефlekсами /ѡ/ (**ѡ**) та (**ж**) [16, с. 344–350].

За рефlekсами **шт** (< *tj) і **жд** (< *dj) Б. Цонев окреслив три діалектні групи: 1) **шт**-, **жд**-говір (*ношт, лѡшта, срѡшта; прѡжда, вѡжди, межда*); поширений у більшій частині болгарської мовної території (Східна і Північно-західна Болгарія за винятком прикордонної обл.); 2) **ч**-, **ѡ**-говір (*ноч, леча, срѡча; прѡча, вѡчи, мѡча*); поширений у західних окраїнах болгарського континууму на межі з сербськими говірками, охоплює західну частину Белоградцецької, Царибродської, Трин-

ської, Брезнишської, Босилеградської обл.; послідовно такі рефлекси відомі в прикордонних у-говірках; 3) *к'*-, *г'*-говір (нок', лек'а, срек'а; прег'а, вез'и, мег'а); рефлекси поширені у західноболгарських говірках (Кюстендільська, Кумановська, Кратовська, Щипська, Скопська, Велешська, Тиквешська, Прилепська, Бітольська та Кичевська обл.).

Недоліком цієї класифікації Ст. Стойков вважав неспівмірність величин ареалів, які охоплюють зазначені рефлекси у континуумі болгарської мови [14, с. 88]. На додаток до класифікації Б. Цонева, Т. Бояджієв виділив ще тип *шч*-, *ждж*-говірок (*ношч*, *лешча*, *межджа*, *прежджа*, *вежджа*); говірки Струмської, Охридської, Преспанської, Костурської, Леринської обл. та говірки Корчанської обл. (на півдні Албанії) [2, с. 153].

Крім наведених вище основних рефлексів, у болгарських говірках відомі змішані рефлекси *tj і *dj; так, в разложьких, іхтіманських та самоковських говірках зафіксовано сполуки *шч* і *жд*; змішані рефлекси *шт*, *шч*, *ч*, *к'*, *ждж*, *дж*, *г'* відомі в багатьох південно-західних говірках Македонії (воденських, костурських, щипських, охридській, бітольських та ін. говірках) й Греції.

Голландський славіст Н. Ван-Вейк в основу своєї класифікації болгарських діалектів поклав характер рефлексії /**ъ*/ в новому закритому складі – як [ъ] чи [o], напр.: *сън*, *дъш* – *сон*, *дош* [цит. за 14 с. 89]. Ця ареальна відмінність сягає давньоболгарської епохи, коли сформувався поділ на східний і західний макроареали. Сьогодні ця ізоглоса не має виразного окреслення: відзначено випадки поширення словоформ з *o*-рефлексами у зоні превалювання *ъ*-рефлексів, наприклад, у пирдопському говорі в одних говірках – у прийменниках і префіксах (*воф*, *возданах*, *сос*, *собуе*), в інших – у префіксах і суфіксах (*воф*, *сос*, *петок*, *песок*), а ще в інших – у будь-яких закритих складах (*воф*, *сос*, *петок*, *бочва*, *дош*). Проте немає болгарських діалектів, у яких на місці /**ъ*/ послідовно був би зафіксований [o], як у деяких македонських говорах. Зазначимо, що голосний [o] на місці /*ъ*/ відомий і в деяких родопських говірках, проте це наслідок інших фонетичних процесів розвитку вторинних вокалів, що постали внаслідок злиття рефлексів голосних неповного творення та носових (*дош*, *могла*, *зон*, *кл'отва*), а в мізійських говірках [o] на місці /**ъ*/ зафіксовано в артиклі іменників чол. роду (*гърбо*, *нусо*) та в суфіксі -*ък* (*добиток*, *петок*). Це означає, що й за цією ознакою болгарські діалекти не можна чітко диференціювати [там само, с. 89].

Б. Цонев пропонував класифікувати болгарські діалекти і за рефlekсами псл. /*ѣ/ та /*ѣ/. У передмові до видання пам'ятки „Добрейшево четвроевангелие” (Софія, 1906, с. 30–31) він окреслив такі діалектні групи: 1) рупсько-родопську, зі зміною /*ѣ/ > [o] та /*ѣ/ > [ʔѣ]; 2) південно-західну, зі зміною /*ѣ/ > [o] та /*ѣ/ > [e]; 3) північно-східну, зі зміною /*ѣ/ > [ѣ] та /*ѣ/ > [ѣ], [e]; 4) північно-західну, зі зміною /*ѣ/ > [ѣ] та /*ѣ/ > [ѣ]. Недоліком цієї класифікації є неохоплення усіх типів рефlekсації давніх голосних неповного творення, наприклад, у мізійських говірках північно-східної групи зафіксовано тип рефlekсації /*ѣ/ > [o], у східних рупських – /*ѣ/ > [e] та ін., які не відбито у цій класифікації. І. Кочев зазначає, що за рефlekсами псл. /*ѣ/ у болгарському континуумі окреслюється три групи говорів: 1) з рефlekсами [e] або [ʔѣ] – рупсько-родопські говірки; 2) з рефlekсами [ѣ] – перехідні говірки; 3) з рефlekсами [ѣ] ([a]), [e] – північно-східні, південно-західні та східна частина північно-західних говірок [9, с. 296]; свого часу зауваження до цієї класифікації висловив Ст. Стойков. Зазначимо, що жодна з наведених класифікацій не є остаточною, оскільки ґрунтується на одній з багатьох структурних рис без урахування інших важливих диференційних ознак.

Над проблемою залучення до класифікації діалектів морфологічних та лексичних ознак, які б творили пасмо ізоглос, працювали Л. Мілетич [10, 11], Ст. Стойков [14], І. Кочев [8, 9], Т. Бояджієв [2, 3]; С. Б. Бернштейн [1], О. В. Чешко [17], Г. П. Клепікова [7], В. Шаур [18]. Дослідники виділяють такі ізоглоси, що диференціюють болгарський континуум: 1) флексія іменників чоловічого роду у називному відмінку множини, основа яких закінчується на приголосний: у говорах Північно-східної Болгарії (за винятком мізійського говору) – флексія *-и*, напр.: *пръстени, ръкави, гълъби*, а в діалектах Західної і Південно-східної Болгарії – *-е*: *пръстене, ръкаве, гълъбе*; 2) флексія 1 особи дієслів І і II дієвідмін теперішнього часу множини минулого часу: у говорах Північно-східної Болгарії – *-м* (*берем, четем, вървим*), а в діалектах Західної та Південно-східної Болгарії – *-ме* (*береме, четеме, вървима*).

Лексичні опозиції *ас ~ ѝа* (я) , *недей ~ немой, крак ~ нога* (нога), *риза ~ кошул'а* (сорочка), *стан ~ разбой* (тк. стан) , *горешт ~ жежък* (гарячий), *къс ~ крат* (короткий) та ін. представлені: перша – у діалектах Північно-східної Болгарії, друга – у говорах Західної та Північно-східної Болгарії. Такий самий ареальний поділ утворює ізоглоса

наголосу у двоскладових іменниках середнього роду однини та у словоформах дієслів 2-ї особи однини I і II дієвідмін, відповідно – флективний наголос у першому ареалі (*месѡ, кроснѡ; берѣи, носѣи, метѣи*), наголос на корені – у другому (*мѣсо, крѡсно; бѣри, нѡси, мѣти*). На підставі ізоморф та ізолекс окреслюються центральний та латеральний ареали болгарського континууму.

Відомі досі класифікації болгарських діалектів та визначення їхніх меж мають суттєві недоліки. Насамперед вони не збігаються чи наближаються одна до одної, а, як правило, ділять континууми, визначені як спільні за іншими ознаками. Як зазначено вище, діалектна диференціація болгарської мови є складною; діалекти не відділені один від другого непроникними бар'єрами, а переходять один в другий, переплітаються, що ускладнює виділення їхніх меж. У болгаристиці поширення набув поділ континууму за територіальною ознакою на дві діалектні групи – східну і західну, що свого часу обґрунтували Б. Цонев [16, с. 302–419] та Л. Мілетич [10 с. 17–19]. О. Теодоров-Балан у статті „Родопското наречие” зробив спробу виділити, крім східної й західної, ще й третю групу – „південне, чи родопське, нарiччя” [15, с. 111–127]; пізніше дослідженням родопського говору займалися Т. Бояджиев [2] та ін. Ст. Младенов у статті „Луи Леже и въпросът за македонските говори” [13] запропонував виділити у західній групі південно-західні „македонські” і північно-західні „шопські” говори. Ст. Стойков зазначив, що сучасний стан болгарської діалектології не дає остаточної оцінки сучасних болгарських діалектів чи визначення шляхів їхнього історичного розвитку, а змушений обмежуватися лише загальним географічним окресленням і спиратися на традиційний поділ на дві основні групи діалектів: східну і західну [14, с. 95–96].

У класичній праці Л. Мілетича „Східноболгарські говори” („Das Ostbulgarische”, Wien, 1903) уперше подано всебічний аналіз східноболгарських діалектів на відміну від давніших розрізнених свідчень про говірки Свищова, Ловеча, Трояна і Габрово. Нечисленні фольклорні тексти було записано неточно, що не забезпечувало відтворення діалектних явищ, зокрема фонетичних. Цінність дослідження Л. Мілетича визначається і тим, що автор особисто у польових умовах зібрав значний за обсягом матеріал про всі східні болгарські діалекти [10, с. 10]. На думку Л. Мілетича, всі східноболгарські говори за морфологічними рисами об'єднуються у два типи. Такою рисою є членна форма іменників чол. р. одн.: в одних виступає флексія -ѡ (*ѡ [y]*), а в

інших – флексія *-ът* (-ъ), наприклад, *мосто*, *столо* чи *мостът* (*мостъ*), *столът* (*столь*); ця риса розмежовує *о*-діалект (північно-східний) і *ът*-діалект (південно-східний) [там само: 18–19]. Т. Бояджієв зазначає, що північно-східний діалект розпадається на дві групи говірок – мізійські і балканські (з виділенням окремо гребенської підгрупи), а південно-східний діалект – на три: східнорупські, родопські й західнорупські [2, с. 156]. Л. Мілетич у структурі південно-східного діалекту виділив фракійську (рупську) і балканську групи говорів [10, с. 19]. За класифікацією Ст. Стойкова, східний ареал поділяється на мізійський, балканський і рупський говори [14, с. 101].

Мізійський говір поширений у селах Шуменської, Преславської, Новопазарської, Провадійської, Поповської, Разградської, Беленської, Русенської та, частково, Тирновської областей. Давніше цей говір займав усю Дунайську рівнину від річки Іскір до Чорного моря; нині ареал говору звужений, обмежений західніше р. Янтра, на північний захід і південний захід від балканського говору у Свищовській і Севлівській обл. Мізійським діалектом користуються: старе населення Північно-східної Болгарії – *полянци* та *ерлії*, а також їхні етнографічні різновиди *капанці* (Разградська і Поповська обл.), *гребенці* (Русенська обл.), *шиковці* (Провадійська та Шуменська обл.). Мізійські говірки поширені і в Південно-східній Болгарії (Карнобатський, Бургаський і Айтоський р-ни) та в Одринській обл.; їхні носії – т.зв. *загорці*, „які прийшли з-за гори”, тобто з ареалу, який розташований північніше Старої планини, з Шуменської, Разградської та Провадійської обл. Типово мізійським є шуменський говір.

Характерними рисами давнього мізійського говору є рефлексія староболгарських голосних фонем /ж/ та /ў/ як [ѣ]: *път*, *зѣб*, *бѣчва*, *дѣжд*. Часто у суфіксальних складах відбувається зміна [ѣ] > [о], а в ненаголошеному складі відбувається наступна зміна > [у]: *вѣтук*, *пударук*, *петук*, *момук*. Рефлексом староболгарської голосної фонем /ѣ/ (▲) є [е] – *йедър*, *зет*, *жетва*, а фонем /ъ/ – голосні [е] та [ѣ] – *ден*, *тенѣк*, але *пѣстър*, *упѣна*. Фонема /ѣ/ (Ѣ) під наголосом у позиції твердим приголосним рефлексується як [’а], а перед м’яким приголосним – як [ѣ] (розширений, обниженої артикуляції): *б’ал* і *бѣли*, *л’ато* і *лѣтен*; за таких же позиційних умов відбувається перезвук [а] (з давнього */а/) ~ [е]: *пи’ан* – *пиени*, *чаша* – *чеши*, *дамаджана* – *дамаджени*, *ям* – *ежте*, *едем*.

Приголосні [x] і [ф] у різних фонологічних умовах – на початку, в середині чи в кінці слова – можуть зазнавати редукції (елізії) або ж змінюватися на [в], [у]: *ходи* > *оди*, *хл'аб* > *л'аб*, *храна* > *рань*, *дрехи* > *дреи*, *фанела* > *ванела*, *фенер* > *венер*, *см'ах* > *см'ау*, *вид'ах* > *вид'ау*, *лежаха* > *лежава*.

Мізі́йським гові́ркам властиві: асимілятивна зміна [дн] > [нн]: *седна* > *сена*, *гладна* > *гланна*; лабіалізація [и] у сусідстві з губними приголосними (перед чи після них): *пипер* > *п'упер*, *бивол* > *б'увол*, *срамежлив* > *срамежл'ув*, *ходихме* > *ход'увме*.

Характерною морфологічною рисою давніх мізі́йських говірок є наявність артикля чол. р. -о, -у (*крако*, *носо*, *столу*, *двору*), закінчення -е для іменників чол. р. у н. в. мн. (*другаре*, *майсторе*, *р'каве*). У множині дієприкметники з наголосом на закінченні мають флексію -е: *биле*, *душле*, *мужле*; зафіксовано залишки відмінкових форм в іменниках чол. р.: *д'ада*, *сина*, *сину*, *свекра*, *брата*. Іменники ж. р. з наголосом на закінченні мають флексію -ь: *гурь*, *вудь*, *брдь*. Типовим є вживання прийменника у замість в (*у село́то*, *у Руссе*) та прийменника въз 'до; біля' (*къштата е въз чеимъта*).

Форма особового займенника 3 ос. ч. і с. родів має форму *и* замість *го*: *де да и тур'а туй нешту*. Особовий займенник 3 ос. може виконувати функцію вказівного займенника, напр.: *у него ден* замість *в този ден*, *у т'а къшта* замість *в тая къща*, *нейа жена* замість *тая жена*.

Балканські говірки у метрополії поширені в Балканській та Середньогорській обл. на схід від т. зв. ятевої межі. На півдні вони охоплюють більшу частину Фракії й сягають схилів Родоп, а на півночі – сягають Дунайської рівнини та Добруджі. Про балканський діалектний тип див. докл.: [6, с. 73–82].

Назва *рупські* (говірки) є спільною для південноболгарських і всіх говірок східніше ятевої межі у південній частині болгарського континууму; термін належить П. Р. Славейкову і пов'язаний з етнографічною назвою мешканців Родоп і Фракії – *рупці*, чи *рупалани*. Межі рупського говору визначив К. Іречек. Сьогодні рупський тип говірок найкраще зберігся у Странджі, Родопах, Разлозі, Гоцделчеві та в Болгарській Фракії. Ці говірки творять структурну цілісність; вони поширені на значній території. Міграційні та колонізаційні рухи упродовж тисячоліття зумовили значну диференціацію цієї частини болгарського діалектного континууму, що стало предметом докладного аналізу діалектологів [14, с. 120–121].

Цей діалектний тип сформувався у ранньому середньовіччі, доказом чого служать збережені архаїчні фонетичні, граматичні, лексичні особливості та тенденції подальшого розвитку структури цих говірок. Зокрема, це такі риси: а) розвиток давньоболгарських /ѣ/ (ѣ) та /а/ як напруженого [ĕ] (*голѣми, дѣте, срѣштам, кочѣн, овчѣр*); б) відсутність змішування рефлексів передньорядного і задньорядного носових, а також передньорядного і задньорядного редукованих: *ѣ, ж > ѣ, ѣ, л >* (*сѣн, зѣб, тѣно, тѣмно, зѣт, шѣтам, жѣтѣва*); в) наявність м'яких шиплячих /ж'/, /ш'/, /ч'/, /дж'/ (*жѣ'аба, сежѣ'ба, тѣеш'ка, кушѣ'ара, чѣ'ас, чѣ'улѣ'аки*), що виразно вказує на архаїчність рупських говірок; г) численними є залишки відмінкових форм іменників і займенників: *ут тѣтка, ѣди при Пѣтра, кѣжи на нѣшѣк Івѣна*; г) наявність вказівних займенників *тѣя (тѣа), сѣя (сѣа), нѣя (нѣа)*, що сягають відповідних давньоболгарських форм; д) *-ицѣм* для творення форм недоконаного виду дієслів (*купѣвам, пладнѣвам, нарицѣм, сѣблѣицѣм*); е) функціонування займенників *кутри, кутра, кутро* замість *кой, коя, кое, пудин, буадин* 'якийсь', *врит, фррит* 'усі', *хми* замість *им, хи* замість *и* та ін. За сукупністю рис рупські говірки поділяються на східнорупські, родопські й західнорупські.

Фракійським говіркам притаманна різноманітність часток, які використовуються для творення дієслівних форм майбутнього часу (*жа, за, са, ке, ше*); наявність відмінюваних членних форм іменників (*сѣнатого, сѣнѣтому, бѣбетѣхи, стѣритѣму, нѣшетѣк*). Фракійським говіркам не властиві африкати *дж, дз*; обмеженим є вживання приголосного [x] (див.: *ѣро < хоро, ѣо < ухо, ѣра < хѣра, снѣа < снаха, але одих, казах*).

Таким чином, болгарський мовний континуум виявляється відчутно диференційованим, що є наслідком складних процесів як у самих говірках, так і тих численних міграційних процесів, які характеризували історію болгар упродовж усього їхнього перебування на Балканах.

Список використаної літератури

1. Бернштейн С. Б. Болгарские говоры южного Буджака / С. Б. Бернштейн // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. – М. : АН СССР, 1952. – Вып. 2. – С. 5–20.
2. Бояджиев Т. Българските говори в Западна (Беломорска) и Източна (Одринска) Тракия / Т. Бояджиев. – София : Климент Охридски, 1991. – 276 с.

3. Бояджиев Т. Диалектите на българския език / Т. Бояджиев // Българският език – език на 13-вековна държава. – София: Проф. Марин Дринов, 1981. – С. 5–70.
4. Георгиева С. И. Рефлексация псл. фонем / *ǣ / у болгарському діалектному континуумі / С. И. Георгиева // Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и матеріали. – Одеса : Друк, 2009. – Т. 10. – С. 360–369.
5. Георгиева С. И. Континуум метрополії як база формування болгарських переселенських говірок / С. И. Георгиева // Компаративне дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Збірник наукових праць. – Київ : Освіта України, 2013. – Вип. 21. – С. 27–43.
6. Георгиева С. И. Балканський тип болгарського діалектного континууму: метрополія і діаспора / С. И. Георгиева // Слов'янський збірник. – Чернівці : Букрек, 2013. – № 17, ч. 3. – С. 73–82.
7. Клепикова Г. П. Лексика родопских говоров и проблемы типологии южнославянско-севернославянских параллелей / Г. П. Клепикова // Исследования по славянской диалектологии. 2. Южнославянские диалекты. – М., 1993. – С. 240–256.
8. Кочев И. Гребенският говор в Силистренско / И. Кочев // Трудове по българска диалектология. – София : БАН, 1969. – Книга 5. – 184 с.
9. Кочев И. Основното диалектно деление на българския език / И. Кочев // Български език, 1980, № 4. – С. 295–305.
10. Милетич Л. Източнобългарските говори / Л. Милетич. – София : БАН, 1989. – 192 с.
11. Милетич Л. Седмоградските българи и техният език / Л. Милетич // Списание на Българската академия на науките ХХХІІІ. Клон историко-филологичен и философско-обществен. – София, 1926. – Т. 18. – С. 18–42.
12. Младенов М. Българските говори в Румъния / М. Младенов. – София : БАН, 1993. – 456 с.
13. Младенов Ст. Луи Леже и въпросът за македонските говори / М. Младенов // Сборник Луи Леже. – София, 1925. – С. 159–169.
14. Стойков Ст. Българска диалектология / Ст. Стойков. – София : Проф. Марин Дринов, 2002. – 430 с.
15. Теодоров-Балан А. Родопското наречие / А. Теодоров-Балан // Сборник статей по славяноведению, посвященных проф. М. С. Дринову его учениками и почитателями. – Харьков, 1904. – С. 111–127.
16. Цонев Б. История на българския език. А. Обща част / Б. Цонев. – София, 1940. – 420 с.

17. Чешко Е. В. Итоги работы по составлению лингвистического атласа болгарских говоров СССР / Е. В. Чешко // Ученые записки Института славяноведения. – М.; Л., 1950. – Т. II. – С. 232–241.
18. Шаур В. Старинната българска ятова граница / В. Шаур // Диалектология и лингвистична география. – София, 1999. – С. 246–256.

С. И. Георгиева

ДИАЛЕКТНАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ БОЛГАРСКОГО КОНТИНУУМА МЕТРОПОЛИИ

Статья посвящена исследованию диалектной дифференциации болгарского континуума метрополии. Проблемы дифференциации континуума метрополии, принципов ее деления остаются важными для познания особенностей структуры и черт развития новообразованных болгарских говоров. Составление целостного инвентаря дифференциальных маркеров различных языковых уровней является очень важным для идентификации генетического родства новообразованных болгарских говоров Украины при их дальнейшем исследовании.

Ключевые слова: болгарский диалектный континуум, новообразованные болгарские говоры Украины, диалектные дифференциальные маркеры.

S. I. Georgieva,

Candidate of Philology,

Associate Professor of Bulgarian Philology Department

Odesa I. I. Mechnikov National University,

24 / 26, Frantsuzky Blvd., Odesa, 65058, Ukraine,

tel.: (093)553-66-58

e-mail: smititel@mail.bg

DIALECT DIFFERENTIATION OF THE BULGARIAN METROPOLIS CONTINUUM

Summary

The article is dedicated to the dialect differentiation of the Bulgarian continuum. The problem of the metropolis continuum, principles of its division remain important for the knowledge of structure characteristics and lines of the new settlement development.

The purpose of our investigation is to define the dialect types of the Bulgarian language continuum, to describe the borders of the Bulgarian dialects and the interpretation of conditions, types of their appearing. The dialect differentiation

of the Bulgarian language is dictated by the unusual history of the Bulgarians on the Balcan, difficult linguistic processes in the XII–XV centuries, when the main different features between the dialects were formed. The main different features between the dialects appeared in the phonetics, especially in continuation ě (ѣ), vowels of unfull meaning (ú, ъ) and nasal vowels (ѣ), (ѣ); less changeable are the grammatical features – the formal organization of the categories (flexions of the plural nouns, defining/undefining of nouns, the old forms of declination, flexions of the verbs of present time etc.).

The whole inventory constructing of differentiation markers at different language levels is very actual for determining the genetic particularities in investigating new settlement dialects in future. The Bulgarian language continuum is strongly differentiated, which is the result of difficult processes in the dialects as well as in those migration processes that characterized the Bulgarians' history during the whole period of their settling in the Balkans.

Key words: Bulgarian dialect continuum, new settlement dialects, dialect differentiation markers.

